

Міністерство освіти і науки України

Національний університет водного господарства та природокористування
Навчально-науковий інститут економіки та менеджменту

Кафедра економіки підприємства і міжнародного бізнесу

07/01-34М

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ

до виконання практичних завдань і самостійного вивчення навчальної
дисципліни «Управління антикризовою діяльністю підприємства»
для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня
за освітньо-професійною програмою «Економіка підприємства»
спеціальності D3 «Менеджмент»
денної та заочної форм навчання

Рекомендовано
науково-методичною
радою з якості ННІЕМ
Протокол № 2 від 08.10.2025 р.

Рівне – 2025

Методичні вказівки до виконання практичних завдань і самостійного вивчення навчальної дисципліни «Управління антикризовою діяльністю підприємства» для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня за освітньо-професійною програмою «Економіка підприємства» спеціальності D3 «Менеджмент» денної та заочної форм навчання [Електронне видання] / Костриченко В. М., Подлевська О. М. – Рівне : НУВГП, 2025. – 46 с.

Укладачі: Костриченко В. М., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу;

Подлевська О.М., к.е.н., доцент кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу.

Відповідальний за випуск: Кушнір Н. Б., к.е.н., професор, завідувач кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу.

Керівник групи забезпечення спеціальності:

Кушнір Н. Б., к.е.н, професор, завідувач кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу.

Керівник групи забезпечення ОПП:

Гарнага О. М., д.е.н., професор кафедри економіки підприємства і міжнародного бізнесу.

Попередня версія методичних вказівок: 06-01-65М

© В. М. Костриченко,
О. М. Подлевська, 2025
© Національний університет
водного господарства та
риводокористування, 2025

ЗМІСТ

Вступ	4
1. Практичні завдання.....	6
Практичне заняття № 1.	
Тема: Сутність та методологія дослідження кризових явищ підприємства.....	6
Практичне заняття № 2.	
Тема: Антикризове регулювання та антикризове управління діяльністю підприємства	9
Практичне заняття № 3.	
Тема: Антикризова система управління підприємством	13
Практичне заняття № 4.	
Тема: Підготовка підприємства до функціонування в кризових умовах.....	16
Практичне заняття № 5.	
Тема: Діагностика кризового стану підприємства	20
Практичне заняття № 6.	
Тема: Технології впровадження антикризових управлінських Рішень.....	26
Практичне заняття № 7.	
Тема: Антикризовий моніторинг стану підприємства	31
Практичне заняття № 8.	
Тема: Управління персоналом кризового підприємства	39
2. Самостійна робота з дисципліни.....	43
Завдання на самостійну роботу.....	43
Порядок подання звіту та оцінювання самостійної роботи.....	44
Рекомендована література та інформаційні ресурси.....	45

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Управління антикризовою діяльністю підприємства» є однією із завершальних дисциплін магістерської підготовки та забезпечує комплекс фахових дисциплін підготовки магістра, курсове та дипломне проектування за освітньою програмою «Економіка підприємства» зі спеціальності ДЗ «Менеджмент». Вона орієнтована на підвищення системності при підготовці фахівців та базується на знаннях, отриманих при вивченні обов'язкових та вибіркових освітніх компонентів природничо-наукової, загальноекономічної та професійної підготовки.

Навчальна дисципліна має сформувати ряд загальних та спеціальних (фахових) компетентностей, які повинен демонструвати магістр з економіки підприємства, а саме: системність мислення, здатність до вирішення проблем, спроможність приймати обґрунтовані рішення в умовах кризи розвитку підприємства.

Метою навчальної дисципліни є формування системи знань в галузі антикризового управління підприємством і сучасного економічного мислення у здобувачів вищої освіти, а також забезпечення практичних навичок щодо розробки ефективних управлінських рішень на різних стадіях розвитку кризових процесів на підприємстві.

Предмет навчальної дисципліни – сутність та основні підходи до дослідження кризових явищ у діяльності підприємства, основи організації та інструментарій антикризового управління підприємством, методичні аспекти діагностики кризи розвитку підприємства та загрози банкрутства, основи розробки антикризової програми підприємства, фінансово-економічні аспекти обґрунтування антикризових рішень.

Важливими завданнями даного освітнього компоненту є набуття здобувачами навичок застосування практичного інструментарію антикризового управління підприємством, а також розвиток у них дослідницьких здібностей та формування вмінь самостійної розробки та прийняття антикризових управлінських рішень.

Результатом вивчення дисципліни «Управління антикризовою діяльністю підприємства» є набір універсальних (ключових) та спеціальних (професійних) компетенцій, який включає в себе знання, вміння, навички, які має продемонструвати здобувач.

В методичних вказівках за кожною темою практичного заняття сформульовано мету проведення заняття, наведено основні питання для обговорення у групі, запропоновано методичні поради для розв'язування задач, наведений перелік рекомендованої літератури для підготовки до занять, запропоновані задачі для розв'язування в аудиторії та самостійно.

Програмними результатами вивчення навчальної дисципліни «Управління антикризовою діяльністю підприємства» є такі: **ПРО1**. Вміти адаптуватися та проявляти ініціативу і самостійність в ситуаціях, які виникають в професійній

діяльності. **ПР02.** Визначати, аналізувати проблеми підприємницьких структур та інших галузей національної економіки, зокрема у водогосподарському комплексі, та розробляти заходи щодо їх вирішення. **ПР06.** Вміти розробляти та впроваджувати заходи для забезпечення якості виконуваних робіт і визначати їх ефективність. **ПР09.** Розробляти і приймати рішення, спрямовані на забезпечення ефективності діяльності суб'єктів господарювання у сфері підприємницької, торговельної та/або біржової діяльності. **ПР10.** Вміти вирішувати проблемні питання, що виникають в діяльності підприємницьких, торговельних та/або біржових структур за умов невизначеності та ризиків. **ПР13.** Уміння створювати сучасні програмні засоби діагностування та ефективного управління підприємством. **ПР14.** Уміння виявляти проблеми щодо розвитку підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності. **ПР19.** Уміння критично оцінювати запропоновані варіанти управлінських рішень щодо оптимізації використання ресурсів підприємства, підвищення рівня якості на основі виявлених резервів і вузьких місць у діяльності підприємства.

Досягнуті програмні результати навчання дозволять здобувачам:

- ідентифікувати кризові явища, які мають місце на підприємстві;
- визначати «кризові точки» у діяльності підприємства та механізми формування в них кризових явищ певного типу;
- здійснювати експрес-діагностику та фундаментальну діагностику кризового фінансового стану підприємства;
- оцінювати масштаби кризового стану підприємства;
- прогнозувати розвиток кризового стану підприємства;
- обґрунтовувати антикризові рішення для підприємства;
- визначати основні показники для антикризового моніторингу стану підприємства.

Оголошення стосовно дедлайнів здачі практичних завдань і звіту про самостійну роботу оприлюднюються на сторінці даної дисципліни на платформі MOODLE: URL: <https://exam.nuwm.edu.ua/course/view.php?id=1372>

Здобувачі мають дотримуватися правил академічної доброчесності, самостійно виконувати та подавати на оцінювання лише результати власних зусиль та оригінальної праці, що регламентовано Кодексом честі студента у НУВГП.

1. ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: СУТНІСТЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИЗОВИХ ЯВИЩ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТА: Здобувач має знати:

- сутність концепції життєвого циклу (ЖЦ) реальних об'єктів, зокрема, підприємства;
- основні фактори, що впливають на конфігурацію та тривалість життєвого циклу підприємства, місце «конкурентних переваг» у формуванні його ЖЦ;
- зміст підходів до управління ЖЦ підприємства;
- сутність, основні характеристики системи управління підприємством на різних фазах його ЖЦ;
- особливості кризи підприємства як фази занепаду в ЖЦ.

Здобувач має вміти:

- характеризувати основні риси фаз ЖЦ підприємства;
- будувати баланс факторів, що визначають фазу ЖЦ підприємства;
- визначати тенденції щодо тривалості ЖЦ підприємства, використовувати моделі визначення ЖЦ підприємства;
- наводити приклади використання різних підходів до управління ЖЦ підприємства.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. Як можна визначати тривалість та конфігурацію життєвого циклу підприємства?
2. Чим можна пояснити складність визначення життєвого циклу підприємства та окремих його фаз?
3. Яке місце в життєвому циклі підприємства належить життєвому циклу конкурентної переваги?
4. Які основні фактори визначають життєвий цикл підприємств, що належать до різних галузей, форм власності та бізнесу?
5. Що є спільного і в чому відмінності в моделях, які використовуються для визначення життєвого циклу підприємства?
6. Чи можна управляти життєвим циклом підприємства та в який спосіб?

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Управління життєвим циклом підприємства потребує виявлення внутрішніх і зовнішніх процесів, які впливають на нього, – так званих рушійних сил. До основних рушійних сил зазвичай відносять усі види інновацій, механізми внутрішньої та зовнішньої конкуренції, зміни в попиті, інвестиції, державну

політику, зміни в системі управління підприємством, зміни у витратах, зміни у кваліфікації персоналу, зростання знань про середовище та про інструменти впливу на нього, кризові явища різного типу тощо.

Визначивши об'єкти впливу рушійних сил на логістичну функцію, за допомогою якої описують ЖЦ, можна вибрати адекватний управлінський інструментарій, розробити відповідні механізми регулювання ЖЦ підприємства.

Концепція ЖЦ підприємства дає змогу зосереджувати увагу на кризових точках ЖЦ, відстежувати зміни в них та вживати своєчасних заходів щодо попередження (пом'якшення) криз.

Важливим управлінським рішенням є обґрунтування виробничої потужності підприємства і встановлення обсягів випуску продукції, при яких виробництво буде рентабельним, а при яких воно не буде давати прибуток. З цією метою розраховують: а) безбитковий обсяг продажів, при якому забезпечується повне відшкодування постійних витрат підприємства; б) обсяг продажів, що гарантує підприємству необхідну суму прибутку; в) зону безпеки підприємства (запас фінансової стійкості).

Обсяг безбитковості можна визначити графічно (рис.1).

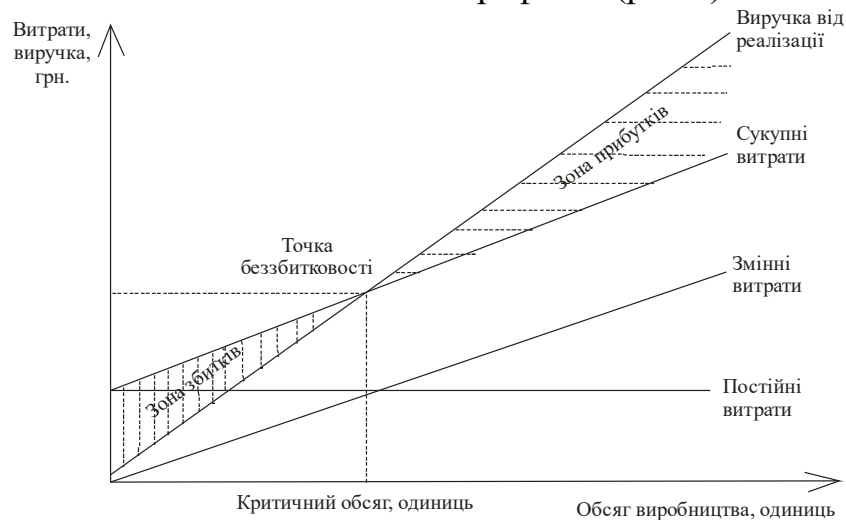

Рисунок 1– Графічне визначення точки безбитковості

Критичний обсяг випуску певної продукції в натуральному вимірі ($N_{кр}$) можна визначити розрахунково.

$$Ц \cdot N_{кр} = C_{пв} + N_{кр} \cdot C_{зм},$$

$$N_{кр} = \frac{C_{пв}}{Ц_{од.} - C_{зм/од.}},$$

де $C_{пв}$ – постійні витрати;

$C_{зм}$ – змінні витрати;

$Ц_{од.}$ – ціна одиниці продукції.

В процесі визначення критичного обсягу обчислюється коефіцієнт маржинального прибутку (маржа):

$$K_{МП} = \frac{B - C_{зм}}{B}.$$

Маржинальний дохід (прибуток):

$$МД (МП) = B - C_{зм} = C_{пв} + Пр,$$

де $Пр$ – прибуток.

Коефіцієнт економічної безпеки виробництва характеризує ступінь перевищення критичного обсягу над плановим (фактичним) і обчислюється за залежністю:

$$K_{е.б.} = \frac{N_{(пл)ф} - N_{кр}}{N_{(пл)ф}}.$$

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 7,8,14,18,19,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

Приватне підприємство виробляє продукцію одного найменування за ціною 230 грн. Питомі змінні витрати становлять 180 грн. Загальна величина постійних витрат 550 000 грн. Внаслідок підвищення орендної плати загальні постійні витрати зросли на 8%.

Визначити, яким чином збільшення постійних витрат вплине на величину критичного обсягу. До настання яких можливих видів криз може призвести збільшення величини постійних витрат при незмінному обсязі критичного виробництва?

Задача 2

Підприємство виготовляє і продає за рік продукції на 200 тис. грн. Витрати на її виготовлення і продаж становлять 180 тис. грн., у тому числі змінні витрати 120 тис. грн., постійні витрати 60 тис. грн.

Обчислити коефіцієнт маржинального доходу, критичну програму виробництва і коефіцієнт безпеки виробництва. Обґрунтувати, яким чином зменшення величини запасу фінансової міцності може призвести до настання кризового стану на підприємстві.

Задача 3

Акціонерне товариство досягло таких результатів своєї виробничо-господарської діяльності за рік: обсяг продажу продукції склав 100 тис. од., продажна ціна одиниці продукції – 100 грн., змінні витрати на весь обсяг – 3 млн. грн., постійних витрат – 5 млн. грн.

Проте кон'юнктура ринку вимагає від підприємства знизити ціну зі 100 до 80 грн. за одиницю, щоб залишитися на цьому ринку.

Визначити необхідний обсяг продукції, який спроможний забезпечити: 1) обсяг виробництва продукції без збитків; 2) величину прибутків, досягнутих у попередньому році від реалізації продукції; 3) обґрунтувати позицію підприємства зі зниження ціни з точки зору можливого настання кризи підприємства (уточнити якої).

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 2

ТЕМА: АНТИКРИЗОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА АНТИКРИЗОВЕ УПРАВЛІННЯ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТА: *Здобувач має знати:*

- сутність локальної, системної та стратегічної криз підприємства, кризової ситуації та катастрофи;
- основні симптоми, що дають змогу ідентифікувати кризові явища на підприємстві;
- види криз підприємства, їх взаємозалежність у формуванні системної кризи підприємства;
- причини, джерела та рівні криз підприємств України;
- особливості криз підприємств залежно від розміру, галузевої приналежності, форми власності тощо.

Здобувач має вміти:

- визначати «кризові точки» конкретного підприємства;
- відстежувати та ідентифікувати кризові ситуації різного типу, їх взаємодію та роль у формуванні локальних та системної кризи підприємства;
- визначати та прогнозувати глибину й наслідки кризи;
- будувати й пояснювати загальну схему формування та розвитку системної кризи підприємства.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. Чи можна стверджувати, що криза – природний етап у розвитку підприємства?
2. Які чинники допомагають ідентифікувати кризу підприємства, визначити її вид та глибину?
3. Які елементи виробничо-управлінської системи можуть бути джерелом

кризової ситуації та кризи?

4. Наведіть приклади підприємств, які успішно вийшли з кризи.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Антикризове управління – це спеціальне, постійно організоване управління, що націлене на найбільш оперативне виявлення ознак кризового стану та створення відповідних передумов для його своєчасного подолання з метою забезпечення відновлення життєздатності окремого підприємства, недопущення його банкрутства і ліквідації.

У цій темі починається розгляд об'єктів впливу антикризового управління – кризових явищ різного типу. Тут варто звернути увагу на те, що з поняттям «кризове явище» асоціюються такі категорії, як збій, конфлікт, кризова ситуація, криза, лихо або втрата, екстремальна ситуація, катастрофа, загроза, несподіванка тощо. Спільним для всіх цих різнопланових явищ є те, що в разі їх настання керівники підприємств мають підстави очікувати таких наслідків: збитків; звільнення з посади через втрату керованості підприємства; заміни власника або втрати власності; підвищення рівня конфліктності в колективі; руйнації виробничої системи, втрати налагоджених зв'язків тощо. Для визначення адекватних заходів впливу на кризові явища різного типу та глибини потрібно пам'ятати, що вони найчастіше переходять одне в одне, підсилюючи негативну дію на підприємство. Необхідно відстежувати джерела кризових явищ та процес їх формування, щоб не лише визначити відповідні наслідки, а й своєчасно попередити перехід менш загрозливих явищ у більш загрозливі.

Оцінюючи умови беззбиткової діяльності підприємства, варто звернути увагу на такі показники.

Валова маржа (BM):

$$BM = ПВ + П_p, \quad (1)$$

де $ПВ$ – постійні витрати;

$П_p$ – прибуток.

Коефіцієнт валової маржі (KBM) – це співвідношення суми валової маржі і суми виручки від реалізації

$$KBM = BM / B, \quad (2)$$

де B – виручка від реалізації.

Виручка від реалізації, при якій забезпечується беззбиткова діяльність підприємства за умови неотримання прибутку, називається порогом рентабельності ($ПР$) і визначається таким чином

$$ПР = ПВ / BM. \quad (3)$$

де $ПР$ – поріг рентабельності;

У натуральному вимірі поріг рентабельності визначається так

$$PP_{nat} = PP / Ц = ПВ / (Ц - ЗВ_{од}) , \quad (4)$$

де PP_{nat} – порогова кількість товару;

$Ц$ – ціна одиниці товару;

$ЗВ_{од}$ – змінні витрати на одиницю товару.

Запас фінансової міцності ($ЗФМ$) – це величина, на яку фактичний (або запланований) обсяг реалізації перевищує точку беззбитковості. Він відображає величину можливого зниження обсягу виробництва і реалізації без ризику покрити затрати.

Визначення запасу фінансової міцності підприємства

$$ЗФМ = В - PP , \quad (5)$$

Якщо розрахувати отриманий обсяг запасу фінансової міцності у процентах до виручки від реалізації, то оптимальним значенням даного показника є 10% і більше.

Метод операційного левериджу побудований на зіставленні виручки від реалізації із загальними витратами, а також змінними та постійними витратами. Його зміст полягає в наступному. Будь-яка зміна виручки від реалізації продукції породжує ще значнішу зміну прибутку. Даний феномен має назву операційного важеля ($ОВ$), сила дії якого визначається за формулою

$$ОВ = (В - ЗВ) / PP_p = ВМ / PP_p , \quad (6)$$

Операційний важіль показує, у скільки разів може змінитися значення прибутку при збільшенні (зменшенні) обсягу продажів.

Розрахувати можливу зміну прибутку підприємства, використовуючи операційний важіль, можна так

$$\% \text{ змін прибутку} = \% \text{ змін виручки} \times \text{операційний важіль}$$

Ступінь такої зміни залежить від співвідношення між постійними та змінними витратами підприємства, що називається коефіцієнтом операційного левериджу ($K_{ол}$)

$$K_{ол} = ПВ / ЗВ , \quad (7)$$

Співвідношення приросту суми валового прибутку та суми обсягу реалізації, що досягається при певному коефіцієнті операційного левериджу, називають ефектом операційного левериджу ($E_{ол}$):

$$E_{ол} = \text{темн приросту } PP_p / \text{темн приросту } В \quad (8)$$

При застосуванні методу операційного левериджу необхідно враховувати ряд особливостей:

- позитивний вплив операційного левериджу може бути досягнутий лише за умови переходу підприємством порогу рентабельності основної діяльності;
- чим вище значення коефіцієнта операційного левериджу, тим вищим буде його ефект при збільшенні приросту обсягу реалізації продукції;
- за умови зниження обсягу реалізації продукції значною мірою буде знижуватись валовий прибуток;
- ефект операційного левериджу може повністю виявлятися лише в короткотерміновому періоді.

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 4,5,7,8,14,18,19,21,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

Керівництво підприємства, здійснюючи антикризове управління, очікує від економічної служби отримати інформацію щодо оцінювання змін у діяльності підприємства, що відбулися за останній період. Основні показники діяльності підприємства за два місяці наведено в таблиці.

Таблиця – Вихідні дані для розрахунку межі рентабельності та запасу фінансової стійкості підприємства

Показник	Попередній місяць	Звітний місяць
Виторг від реалізації продукції (за мінусом ПДВ, акцизів та ін.), тис. грн.	17 967	34 220
Прибуток, тис. грн..	3290	6720
Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн..	14 677	27 500
Сума змінних витрат, тис. грн.	13 132	25 000
Сума постійних витрат, тис. грн.	1545	2500
Сума маржинального доходу, тис. грн.	4835	9220
Доля маржинального доходу у виторгу, %	26,90	26,94
Межа рентабельності, тис. грн.		
Запас фінансової стійкості: тис. грн.		
%		

1. Розрахуйте межу рентабельності та запас фінансової стійкості підприємства.

2. Побудуйте графіки виторгу та витрат, позначте на графіку поріг рентабельності та запас фінансової стійкості.

3. Наведіть можливі види криз, які можуть відбутися на підприємстві за умов зменшення величини ЗФМ.

4. Зробіть висновок щодо характеру змін, що відбулися за останній період на підприємстві.

Задача 2

Виробнича потужність підприємства розрахована на випуск 1000 виробів, які реалізуються за ціною 20 тис. грн. Уся вироблена продукція реалізується, незавершеного виробництва та залишків готової продукції на складах немає. Постійні витрати становлять 4 млн. грн. Змінні витрати на одиницю продукції – 12 тис. грн.

1. Зобразіть графічно залежність між прибутком, обсягом реалізації продукції та її собівартістю.

2. Знайдіть точку беззбитковості. Які основні фактори впливають на зміну рівня беззбиткового обсягу продажу? Яким чином можна уберегти підприємство від настання кризового явища?

3. Використовуючи аналітичний метод, визначте зону безпеки підприємства.

Задача 3

Товариство з обмеженою відповідальністю «Прогрес» виготовляє певний вид продукції і є прибутковим. Керівництво підприємства поставило перед аналітиками завдання: визначити, на скільки відсотків повинен збільшитися обсяг реалізації продукції, щоб прибуток підприємства збільшився на 10%. Виконайте це завдання, визначивши одночасно запас фінансової міцності даного підприємства. Скористайтеся такими вихідними даними:

Обсяг реалізації у звітному періоді – 80 тис. виробів.

Ціна одного виробу – 200 грн.

Загальна сума постійних витрат – 2 млн. грн.

Змінні витрати на одиницю продукції – 110 грн.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ТЕМА: АНТИКРИЗОВА СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

МЕТА: Здобувач має знати:

- системний та ситуаційний підхід до управління в кризовій ситуації;
- основні підходи до подолання кризових явищ;
- типи антикризової реакції та управління;
- методи обґрунтування та вибору організаційної форми підсистеми антикризового управління.

Здобувач має вміти:

- характеризувати основні етапи антикризового управління;
- визначати місце оперативних і тактичних заходів із подолання кризи на підприємстві;

- застосовувати методи подолання стратегічної кризи на підприємстві.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. В чому полягають особливості антикризового управління?
2. Назвіть основні етапи антикризового управління.
3. Перерахуйте типи антикризової реакції та антикризового управління.
4. Розкрийте сутність концепції подолання криз.
5. Охарактеризуйте організаційне забезпечення виконання антикризових господарських рішень.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Антикризове управління це аналіз внутрішнього та зовнішнього потенціалу конкурентних переваг підприємства для вибору стратегії його розвитку відповідно до прогнозу його фінансового стану. Містить такі етапи:

- попереднє діагностування причин виникнення кризових ситуацій в економіці та фінансовій системі підприємства;
- комплексний аналіз фінансового стану підприємства з метою вироблення методів його фінансового оздоровлення;
- бізнес-планування фінансового оздоровлення підприємства;
- виконання процедур антикризового управління та контроль за їх перебігом.

Антикризове управління – система заходів та засобів, спрямованих на недопущення банкрутства, забезпечення відродження підприємств, що потрапили у скрутне фінансове становище.

Реструктуризація – здійснення організаційно-господарських, фінансово-економічних, правових, технічних заходів, спрямованих на реорганізацію підприємства, зокрема, шляхом його поділу з переходом боргових зобов'язань до юридичної особи, що не підлягає санації, якщо це передбачено планом санації, на зміну форми власності, управління, організаційно-правової форми, що сприятиме фінансовому оздоровленню підприємства, збільшенню обсягів випуску конкурентоспроможної продукції, підвищенню ефективності виробництва та задоволенню вимог кредиторів.

Реструктуризація на мікрорівні – раціоналізація і переорієнтація діяльності і, відповідно, параметрів певного підприємства з метою підвищення його конкурентоспроможності завдяки зміні умов функціонування.

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 4,5,7,8,12,14,17,18,19,21,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

Публічне акціонерне товариство «Еней», маючи пакет замовлень на 1000 одиниць продукції за ціною 150 грн. на загальну суму 150 тис. грн., розраховує отримати 30 тис. грн. прибутку. Собівартість 1000 виробів за планом 120 тис. грн., зокрема постійні витрати становлять 60 тис. грн.

Протягом року фактичний обсяг реалізації зменшився настільки, що за прогнозами економістів буде меншим від планового на 40%. Щоб уникнути збитків, підприємству необхідно знайти вихід із цієї кризової ситуації. Якщо від замовника надійде пропозиція на випуск продукції, яка потребує деяких змін у технології та відповідно додаткових витрат, то керівники можуть прийняти таке замовлення за ціною, нижчою від собівартості. Припустимо, замовник погодився придбати в поточному році 300 виробів за ціною 110 грн., нижчою від планової собівартості. При цьому підприємство має додатково витратити на конструкторсько-технологічну підготовку виробництва цієї партії продукції 5 тис. грн. Чи вигідно це підприємству?

1. Зробіть техніко-економічне обґрунтування рішення щодо прийняття додаткового замовлення на таких умовах. Які аргументи «за» і «проти» існують у цій ситуації?

2. Результати розрахунків наведіть у таблиці.

3. Зробіть висновки щодо можливості подолання кризи збуту зазначеним способом. Обґрунтуйте свою позицію.

Задача 2

Дані щодо асортименту продукції підприємства «Статус» та його можливих змін наведено в таблиці. Постійні витрати за рік для варіанта I становлять 1000 млн. грн., для варіанта II – 1000 млн. грн., виручка від реалізації для варіанта I – 5600 млн. грн., для варіанта II – 6000 млн. грн.

Таблиця – Вихідні дані щодо зміни структури продукції підприємства

Вироби	Ціна, тис. грн.	Змінні витрати на одиницю продукції, тис. грн.	Питома вага	
			Варіант I	Варіант II
А	8	6	0,5	0,3
Б	12	8	0,3	0,2
В	18	12	0,2	0,4
Г	20	12	–	0,1

1. Оцініть можливі варіанти змін структури продукції.

2. Який із варіантів є найприйнятнішим?

3. Зробіть висновки, щодо місця оперативних і тактичних заходів із подолання можливої кризи на підприємстві.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4

ТЕМА: ПІДГОТОВКА ПІДПРИЄМСТВА ДО ФУНКЦІОНУВАННЯ В КРИЗОВИХ УМОВАХ

МЕТА: Здобувач має знати:

- можливості та обмеження використання «зон стратегічних ресурсів» у діяльності підприємства;
- причини формування локальної «кризи постачання» та механізм її впливу на діяльність підприємства;
- роль «кризи постачання» у формуванні системної кризи підприємства;
- моделі та методи аналізу постачальників;
- функції відділу постачання та інших підрозділів підприємства щодо пом'якшення (подолання) «кризи постачання»;
- моделі й методи формування та здійснення ресурсних стратегій, а також розробки відповідних планів.

Здобувач має вміти:

- проводити аналіз постачальників (за допомогою відповідних моделей та методів) і практично застосовувати модель прийняття рішень про закупівлю ресурсів;
- здійснювати інвентаризацію матеріально-сировинних запасів, з'ясовувати потреби в ресурсах певного типу;
- розробляти організаційні документи, що регулюють антикризову підсистему служби постачання;
- розробляти заходи із подолання (пом'якшення) «кризи постачання»;
- формувати стратегічні та тактичні плани із подолання «кризи постачання»;
- укладати контракти із постачальниками.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ В ГРУПІ

1. Назвіть основні «зони стратегічних ресурсів» для підприємства, що виготовляє молочну продукцію.

2. Що таке ресурсний потенціал підприємства? Яку роль він відіграє в діяльності підприємства та як він повинен використовуватись: а) у період нормального функціонування підприємства; б) у кризовій ситуації?

3. Наведіть приклад проходження етапів прийняття рішень про закупівлю будь-якого ресурсу, враховуючи необхідність уникнення «ланцюгового банкрутства».

4. Як можна зібрати інформацію для використання моделі «значущість-доступність ресурсу в постачанні»?

5. Зробіть критичний аналіз моделей та методів, які застосовуються для

балансування ресурсного забезпечення підприємства.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Антикризове управління можна розглядати в двох аспектах: превентивному, який полягає в профілактиці гострої кризи, та стабілізаційному, що передбачає усунення неплатоспроможності, включаючи реорганізаційні процедури банкрутства.

Сутність превентивного антикризового управління можна визначити як комплекс заходів з відслідковування зовнішніх і внутрішніх процесів і факторів для оцінки можливості настання кризи; як розпізнавання загроз та можливостей кризи, а також своєчасної розробки та контролю за реалізацією спеціальних заходів антикризового характеру.

Вивчаючи цю тему, потрібно звернути увагу на місце та роль кризи постачання в діяльності ринково орієнтованих підприємств. З одного боку, вона може бути наслідком фінансової кризи або змін у виробничій системі, а з іншого — кризові явища в «зонах стратегічних ресурсів», криза виробництва основних постачальників або збої у транспортуванні можуть ставати джерелом розвитку кризових явищ на підприємстві. Невиконання головного завдання системи постачання — своєчасного, у необхідних обсягах та потрібної якості поставлення ресурсів — призводить до кризових явищ різної глибини та наслідків впливу.

Потрібно приділити увагу розгляду наслідків кризи постачання на підприємстві, яку не було своєчасно виявлено та ліквідовано. Наслідки можуть бути кількісними і якісними. До першої групи можна віднести такі: невиконання зобов'язань перед споживачами; неотримання платежів; зменшення прибутків; збільшення заборгованості («ланцюг неплатежів»); втрата кваліфікованих робітників; зменшення частки ринку (підприємства); зниження технічного рівня виробництва; збільшення відсотка браку продукції, що випускається; збільшення простоїв; збільшення витрат; зниження конкурентоспроможності продукції. Якісними наслідками кризи виступають: втрата репутації в партнерів; втрата репутації на ринку; погіршення морально-психологічного клімату; втрата іміджу.

Алгоритм економічного обґрунтування операційних антикризових рішень підприємства може бути таким.

1. Розрахунок норми витрат матеріалів на одиницю продукції за проектом:

$$BM_{np} = BM_{\delta} \cdot (1 - \Delta_{\epsilon})$$

де BM_{np} - матеріальні витрати на одиницю продукції за проектом, грн.;

Δ_{ϵ} - коефіцієнт скорочення витрат за проектом.

2. Економія за рахунок скорочення матеріальних витрат:

$$\Delta E_m = (BM_{\delta} - BM_{np}) \cdot OB_{np}$$

де OB_{np} - обсяг виробництва продукції за проєктом, тис. т.

3. Розрахунок трудоемності одиниці продукції за проєктом:

$$TP_{np} = TP_{\delta} \cdot (1 - 0,12)$$

4. Розрахунок економії заробітної плати за рахунок зниження трудоемності продукції:

$$\Delta ЗП = (TP_{\delta} - TP_{np}) \cdot OB_{np} \cdot зп$$

де $ЗП$ — зарплата на 1 люд./год., грн.

5. Розрахунок скорочення нарахувань на зарплату:

$$\Delta H_{zn} = \Delta ЗП \cdot N_n$$

де N_n - норма нарахувань на зарплату (37%).

6. Розрахунок додаткового прибутку за рахунок збільшення обсягів виробництва:

$$\Delta ПР = (OB_{np} - OB_{\delta}) \cdot (Ц - СВ_{\delta})$$

де $Ц$ - ціна одиниці продукції, грн.;

$СВ_{\delta}$ — собівартість одиниці продукції фактична, грн.

7. Розрахунок річної амортизації:

$$\Sigma Ap = KB \cdot Na$$

8. Розрахунок загального додаткового чистого прибутку:

$$\Delta ПР_{ч} = (\Delta E_m + \Delta ЗП + \Delta H_{zn} + \Delta OB) \cdot K_n - Ap$$

9. Розрахунок додаткового чистого грошового потоку:

$$\Delta ГП_{ч} = \Delta ПР_{ч} + \Sigma Ap$$

10. Розрахунок терміну окупності капітальних вкладень:

$$TO = \frac{KB}{\Delta ГП_{ч}}$$

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 4,5,7,8,14,18,19,21,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

Приватне швейне підприємство випускає два види продукції: пальта та куртки. Вихідні дані для аналізу наведені в таблиці.

Постійні витрати становлять 500 тис. грн. На підприємстві існують обмеження за ресурсами, необхідними для виробництва даних видів продукції: витрати тканини обмежуються 25 000 м.

Показники	Пальта	Куртки
Змінні витрати на одиницю продукції, грн.	160	130
Ціна, грн.	250	200
Витрати матеріалу на одиницю, м	3	2
Маржинальний дохід на одиницю продукції, грн.	90	70
Маржинальний дохід на 1 м тканини, грн.	30	35
Попит, од.	5000	8000
Необхідні витрати матеріалу, м	15000	16000

1. Обґрунтуйте можливі обсяги виробництва пальт та курток з урахуванням попиту та за обмеженості матеріальних ресурсів.

2. Який варіант виробництва продукції буде найбільш вигідним для підприємства, а який потенційно кризовий і чому?

3. Наведіть розрахунки в табличній формі.

Задача 2

Підприємству необхідно прийняти рішення щодо додаткового замовлення на випуск 500 виробів типу А, якщо потужність його обладнання використовується максимально. В такому випадку необхідно зменшити випуск інших менш вигідних виробів, наприклад, виробу типу В, що входили у виробничу програму фірми. Дані про ці вироби наведено в таблиці.

Вихідні дані

Показник	A	B
Ціна виробу, тис. грн.	15	12
Змінні витрати на виріб, тис. грн..	9	8
Ставка маржинального доходу, тис. грн..	6	4
Час виготовлення, хв.	8	10

Визначити, на скільки одиниць потрібно скоротити випуск продукції В, щоб можна було прийняти замовлення на виріб А1?

Чи буде сприяти додаткове замовлення збільшенню прибутку підприємства в цьому періоді? Якою повинна бути нижня границя ціни виробу А, щоб підприємство могло прийняти додаткове замовлення? Назвіть можливі наслідки для підприємства кризи постачання.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 5

ТЕМА: ДІАГНОСТИКА КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТА: Здобувач має знати:

- етапи проведення діагностики кризи розвитку підприємства;
- інформаційне та методичне забезпечення діагностики кризового стану та банкрутства підприємства;
- види діагностики кризи розвитку підприємства;
- етапи здійснення експрес - діагностики фінансової кризи;
- алгоритм проведення фундаментальної діагностики фінансової кризи;
- методи фундаментального аналізу;
- методи прогнозування розвитку проблемних ситуацій на підприємстві.

Здобувач має вміти:

- проводити експрес-діагностику та фундаментальну діагностику фінансової кризи підприємства;
- розраховувати систему показників-індикаторів кризового стану та загрози банкрутства;
- оцінювати масштаби кризового фінансового стану підприємства і визначати способи реагування на кризу;
- здійснювати прогнозування розвитку кризового стану підприємства;
- прогнозувати здатності підприємства до нейтралізації кризи.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. Яку роль відіграє діагностика в антикризовому управлінні підприємством?
2. В чому принципова відмінність між експрес – діагностикою та фундаментальною діагностикою фінансової кризи підприємства?
3. Які методи найбільш прийнятні для прогнозування розвитку проблемних ситуацій на підприємстві?

4. Чи буде об'єктивним прогноз банкрутства підприємства, зроблений на основі зарубіжних моделей?

5. Наведіть приклади відомих компаній, що успішно використали ранню діагностику і рішучу реакцію на ризики.

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Діагностика кризи за своїм змістом та спрямуванням є діагностикою проблем, які виникли в процесі функціонування підприємства та можуть зумовити негативні наслідки для його життєдіяльності (генерувати загрозу виникнення ситуації банкрутства та припинення діяльності підприємства).

Діагностика кризового стану – це система цільового фінансового аналізу спрямована на виявлення кризового стану підприємства, який спричиняє загрозу його банкрутства; це процес визначення фінансового стану підприємства та оцінка можливості його змін.

Алгоритм проведення діагностики кризи розвитку підприємства включає такі етапи: створення інформаційної бази дослідження; діагностика кризового стану та загрози банкрутства підприємства; прогнозування наслідків виникнення ситуації банкрутства підприємства; дослідження та оцінка потенціалу виживання підприємства; узагальнення результатів діагностики кризи розвитку підприємства.

Система експрес-діагностики забезпечує раннє виявлення ознак кризового розвитку підприємства, попередню оцінку масштабів кризового стану підприємства і дозволяє прийняти оперативні антикризові заходи.

Одним із етапів експрес-діагностики фінансової кризи підприємства є формування системи показників-індикаторів кризового стану та загрози банкрутства підприємства: платоспроможність (стан ліквідності); стан та структура капіталу; оборотність; прибутковість.

Фундаментальна діагностика кризового фінансового стану характеризує систему оцінки параметрів кризового фінансового розвитку підприємства, яка здійснюється на основі методів факторного аналізу і прогнозування.

Оцінка впливу окремих факторів на кризовий фінансовий розвиток підприємства проводиться такими методами: повний комплексний аналіз фінансових коефіцієнтів; кореляційний аналіз; SWOT- аналіз; аналітична модель Альтмана та інші статистичні моделі.

В процесі ідентифікації масштабів кризового фінансового стану використовується три принципових характеристики кризового стану: легка фінансова криза; глибока фінансова криза; катастрофічна фінансова криза.

Прогнозування потенційного банкрутства підприємства здійснюють, використовуючи основні моделі оцінки його ймовірності. З метою отримання достовірних та об'єктивних висновків щодо фінансового стану підприємства варто використовувати вітчизняні та окремі зарубіжні статистичні моделі прогнозування банкрутства, які враховують галузеві особливості та організаційно-правові форми окремих підприємств.

Розглянемо окремі зарубіжні та вітчизняні методики оцінювання ймовірності банкрутства.

Модель Едварда Альтмана

$$Z = 1,2x_1 + 1,4x_2 + 3,3x_3 + 0,6x_4 + 1,0x_5,$$

де x_1 – відношення робочого капіталу до суми активів (коефіцієнт мобільності активів); x_2 – відношення нерозподіленого прибутку до суми активів (термін діяльності фірми і сукупна прибутковість); x_3 – відношення прибутку до виплати процентів і податків до суми активів (прибутковість майна); x_4 – відношення власного капіталу до заборгованості (фінансова структура); x_5 – відношення виручки від реалізації до суми активів (оборотність активів).

Якщо $Z < 1,81$, то ймовірність банкрутства висока.

Якщо $1,81 < Z < 2,99$, то існує невизначеність.

Якщо $Z > 2,99$, то ймовірність банкрутства низька.

Модель Давидової - Белікова

$$Z = 8,38 \cdot K_1 + 1,0 \cdot K_2 + 0,05 \cdot K_3 + 0,63 \cdot K_4,$$

де змінні K_i – коефіцієнти, які обчислюються за даними фінансової звітності конкретного досліджуваного підприємства й оцінюють різні аспекти його фінансового стану, а саме:

K_1 – відношення оборотного капіталу до загальної суми активів; K_2 – відношення чистого прибутку до власного капіталу підприємства; K_3 – відношення обсягу продажу до загальної суми активів; K_4 – відношення чистого прибутку до собівартості реалізованої продукції.

Загроза банкрутства оцінюється як максимальна, якщо розрахункове значення показника Z для підприємства менше 0, ймовірність банкрутства висока якщо Z більше 0 але менше 0,18, при значенні Z від 0,18 до 0,32 ймовірність банкрутства оцінюється як середня, при значенні від 0,32 до 0,42 як низька і якщо Z більше 0,42 ймовірність банкрутства оцінюється як незначна.

Модель О.Терещенка передбачає обчислення показника Z за такою формулою

$$Z = 1,04 \cdot X_1 + 0,75 \cdot X_2 + 0,15 \cdot X_3 + 0,42 \cdot X_4 + 1,8 \cdot X_5 - 0,063 \cdot X_6 - 2,1,$$

де X_1 – відношення високоліквідних активів до виручки від реалізації; X_2 – відношення суми активів до загальної суми зобов'язань; X_3 – відношення чистого прибутку до загальної суми активів; X_4 – відношення чистого прибутку до виручки від реалізації; X_5 – відношення суми виробничих запасів до виручки від реалізації; X_6 – відношення виручки від реалізації до загальної суми активів.

Мінімальне критеріальне значення показника Z встановлено на рівні 2,0. Тобто, якщо розрахункове значення показника Z менше ніж 2,0, то на підприємстві має місце фінансова криза. Фінансовий стан можна вважати стійким, якщо значення показника Z більше 2,0.

Модель А. Матвійчука передбачає обчислення показника Z за такою формулою

$$Z = 0,033 \cdot X_1 + 0,268 \cdot X_2 + 0,045 \cdot X_3 - 0,018 \cdot X_4 - 0,004 \cdot X_5 - 0,015 \cdot X_6 + 0,702 \cdot X_7,$$

де X_1 – коефіцієнт мобільності активів; X_2 – коефіцієнт оборотності

кредиторської заборгованості; X_3 – коефіцієнт оборотності власного капіталу; X_4 – коефіцієнт окупності активів; X_5 – коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами; X_6 – коефіцієнт концентрації залученого капіталу; X_7 – коефіцієнт покриття боргів власним капіталом.

При значенні $Z > 1,104$ робиться висновок про задовільний фінансовий стан підприємства, в іншому випадку має місце загроза банкрутства.

Кодексом України з процедур банкрутства (Стаття 64) встановлена черговість задоволення вимог кредиторів. Кошти, одержані від продажу майна банкрута, спрямовуються на задоволення вимог кредиторів у такому порядку:

1) у першу чергу задовольняються:

вимоги щодо виплати заборгованості з оплати за виконані роботи та/або надані послуги, а також інші кошти, належні гіг-спеціалістам за гіг-контрактами, укладеними згідно із Законом України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні», та нараховані на ці суми страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

вимоги щодо виплати заборгованості із заробітної плати працюючим та звільненим працівникам банкрута, грошові компенсації за всі невикористані дні щорічної відпустки та додаткової відпустки працівникам, які мають дітей, інші кошти, належні працівникам у зв'язку з оплачуваною відсутністю на роботі (оплата часу простою не з вини працівника, гарантії на час виконання державних або громадських обов'язків, гарантії і компенсації при службових відрядженнях, гарантії для працівників, які направляються для підвищення кваліфікації, гарантії для донорів, гарантії для працівників, які направляються на обстеження до медичного закладу, соціальні виплати у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності за рахунок коштів підприємства тощо), а також вихідна допомога, належна працівникам у зв'язку з припиненням трудових відносин, та нараховані на ці суми страхові внески на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, у тому числі відшкодування кредиту, отриманого на ці цілі;

вимоги щодо виплати заборгованості із компенсації збитків, завданих Державному бюджету України внаслідок виконання рішень Європейського суду з прав людини, постановлених проти України;

вимоги кредиторів за договорами страхування;

витрати, пов'язані з провадженням у справі про банкрутство в господарському суді;

витрати кредиторів на проведення аудиту, якщо аудит проводився за рішенням господарського суду за рахунок їхніх коштів;

2) у другу чергу задовольняються:

вимоги із зобов'язань, що виникли внаслідок заподіяння шкоди життю та здоров'ю громадян, шляхом капіталізації у ліквідаційній процедурі відповідних платежів, у тому числі до Фонду соціального страхування України за громадян, які застраховані в цьому фонді, у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів

України, зобов'язань із сплати страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та інше соціальне страхування, крім вимог, задоволених позачергово, з повернення невикористаних коштів Фонду соціального страхування України, а також вимоги громадян - довіритель (вкладників) довірчих товариств або інших суб'єктів підприємницької діяльності, які залучали майно (кошти) довіритель (вкладників);

3) у третю чергу задовольняються:

вимоги щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів);

вимоги центрального органу виконавчої влади, що здійснює управління державним резервом;

4) у четверту чергу задовольняються вимоги кредиторів, не забезпечені заставою;

5) у п'яту чергу задовольняються вимоги щодо повернення внесків членів трудового колективу до статутного капіталу підприємства;

6) у шосту чергу задовольняються інші вимоги.

Вимоги кожної наступної черги задовольняються у міру надходження на рахунок коштів від продажу майна банкрута після повного задоволення вимог попередньої черги, крім випадків, установлених цим Кодексом.

У разі недостатності коштів, одержаних від продажу майна банкрута, для повного задоволення всіх вимог однієї черги вимоги задовольняються пропорційно до суми вимог, що належить кожному кредитору однієї черги.

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 5,7,8,12,14,15,16,18,19,20,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

На виробничому підприємстві «Спектр» розроблено декілька варіантів прогнозного балансу, основні показники якого наведені в таблиці.

Таблиця – Прогнозний баланс підприємства «Спектр» (тис. грн.)

Стаття	Варіант прогнозу		
	I	II	III
Актив			
Основні засоби (кошти)	19760	19760	19760
Запаси і витрати	3 956	33956	33956
Грошові кошти, розрахунки та інші активи	8892	8892	8892
Баланс	62608	62608	62608
Пасив			
Джерела власних коштів	30290	30290	30290
Прибуток за звітний період	4524	8437	5122
Довгострокові позикові кошти	5980	5980	5980

Строкова кредиторська заборгованість	21814	17901	21216
Баланс	62608	62608	62608

На підставі даних прогнозного балансу визначити ймовірність банкрутства виробничого підприємства, використавши двофакторну модель прогнозування.

З цією метою розрахувати і співставити за окремими варіантами: коефіцієнт поточної ліквідності активів; частку позикових коштів у загальному обсязі пасиву; спеціальний коефіцієнт Z. Зробити висновки щодо загрози банкрутства підприємства.

Задача 2

Необхідно розподілити майно збанкрутілого підприємства між кредиторами, дотримуючись установленної законодавством черговості здійснення цієї операції. Основні показники господарської діяльності підприємства наведено у його балансі за звітний рік (табл. 1.).

Таблиця 1 – Баланс підприємства

Актив	Сума, тис. грн.	Пасив	Сума, тис. грн
I. Необоротні активи	8200	I. Власний капітал:	
II. Оборотні активи:		Статутний фонд	4000
- виробничі запаси;	2400	II. Забезпечення наступних витрат і платежів	-
- незавершене виробництво;	560		-
- готова продукція;	640	III. Довгострокові зобов'язання	-
- дебітори;	2400	IV. Поточні зобов'язання:	
- аванси видані;	1110	Короткострокові кредити банків	2000
- грошові кошти	10	Розрахунки з кредиторами:	
III. Витрати майбутніх періодів	180	- за товари, роботи, послуги;	6080
		- з оплати праці;	100
		- із соц. страхування;	40
		- з бюджетом;	100
		- з позабюджетних виплат;	80
		- інші кредитори	3100
Баланс	15500	Баланс	15500

Господарський суд за заявою ДПС порушив справу про банкрутство підприємства. Незалежні експерти зробили оцінку вартості майна підприємства (табл. 2).

Таблиця 2 – Вартість майна підприємства за експертною оцінкою

Елемент майна	Сума, тис. грн
Необоротні активи	6800
Виробничі запаси	1600
Незавершене виробництво	112
Готова продукція	420
Дебітори	1700
Аванси видані	340
Грошові кошти	100
Разом	11072

Витрати, пов'язані з веденням справи про банкрутство цього підприємства, складають 3100 грн. Банківська позика забезпечена заставою виробничих запасів підприємства.

Визначити, чи вистачить оціненого майна підприємства для задоволення всіх вимог кредиторів. Обґрунтувати, якою має бути ухвала господарського суду в разі повного чи неповного задоволення вимог кредиторів.

Задача 3

Після реалізації майна збанкрутілого підприємства було отримано 3,2 млн грн. Відомо, що вимоги двох кредиторів, не забезпечені заставою, становлять 1 млн грн та 300 000 грн.

Розрахувати, наскільки будуть задоволені дані вимоги, якщо вимоги, забезпечені заставою, становлять 1,6 млн грн, заборгованість з оплати праці – 500 000 грн, податкової заборгованості – 640 000 грн, вимоги щодо здійснення внесків трудового колективу до статутного фонду – 3,4 млн грн, витрати керуючого господарського суду, що пов'язані з утриманням і збереженням майнових активів банкрута – 70 000 грн, інші витрати з провадженням справи про банкрутство – 90 000 грн.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6

ТЕМА: ТЕХНОЛОГІЇ ВПРОВАДЖЕННЯ АНТИКРИЗОВИХ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

МЕТА: Здобувач має знати:

- сутність технології антикризового управління;

- поняття антикризової стійкості;
- методи, політику, стратегії та тактику фінансового оздоровлення підприємств;
- основні види втрат власників кризового підприємства від реалізації певних антикризових рішень;
- основні документи, які розробляються на підприємстві, що опинилося в кризовому стані.

Здобувач має вміти:

- розробляти антикризову програму підприємства,
- формувати план антикризових заходів, вміти їх обґрунтовувати;
- сформулювати рекомендації керівникам підприємств щодо управління процесом розробки антикризової програми;
- формувати стратегічну антикризову програму;
- обґрунтовувати фінансово-економічні заходи щодо реструктуризації активів підприємства;
- обґрунтовувати фінансово-економічні заходи щодо реструктуризації заборгованості підприємства;
- зовнішні та внутрішні джерела фінансових ресурсів, що їх можна використати для подолання «фінансової кризи»;
- оцінювати ефективність антикризового управління підприємством;
- наводити приклади успішних (неуспішних) підприємств щодо технології подолання криз (різних типів).

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. Наведіть специфічні особливості розробки і прийняття рішень, властивих антикризовому управлінню. Чим вони пояснюються?
2. Як співвідносяться антикризова програма та план антикризових заходів?
3. Яким може бути антикризовий інструментарій підприємства?
4. Поясніть зміст реструктуризації. В чому відмінність між реструктуризацією активів та реструктуризацією боргу (заборгованості)?
5. Проаналізуйте сутність фінансової процедури процесу банкрутства.
6. Хто має брати участь у розробці програми фінансового оздоровлення підприємства?

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Антикризова програма — плановий документ, що координує антикризову діяльність і містить систему заходів, спрямованих на виведення підприємства з кризи (пом'якшення, уникнення кризи, усунення її наслідків тощо), зміст якого залежить від типу кризових явищ та можливостей підприємства.

Антикризова програма — спеціальним чином підготовлений внутрішній документ, в якому систематизовано викладається перелік основних заходів, що

планується здійснити в межах підприємства, структурних підрозділів та функціональних служб з метою досягнення поставленої цілі – виведення підприємства з кризового стану.

План антикризових заходів розробляється на підставі програми і представляє собою форму її конкретизації і трансформації в детальний план проведення фінансового оздоровлення підприємства.

Сучасний антикризовий інструментарій доцільно класифікувати за такими ознаками залежно від: мети проведення та часових обмежень; самостійності проведення; джерел коштів; функціонального спрямування.

З точки зору власників підприємства критерієм переваги у виборі раціональних альтернатив з множини допустимих альтернатив є втрати, які виникають внаслідок реалізації окремих антикризових заходів: прямі економічні втрати; опосередковані економічні втрати; соціально-психологічні втрати.

Найбільш ефективним способом запобігання банкрутства підприємства є фінансова санація, яка здійснюється за двома напрямками: санація, спрямована на рефінансування боргу підприємства і спрямована на реструктуризацію (реорганізацію) підприємства.

Важливим напрямком фінансового оздоровлення та недопущення банкрутства підприємства є проведення реструктуризації активів.

Одним із можливих антикризових заходів підприємства є проведення роботи з управління пасивами неплатоспроможного підприємства або реструктуризація його заборгованості (боргів).

Оцінка ефективності антикризового управління проводиться за системою критеріїв: досягнута зміна найважливіших показників господарсько-фінансової діяльності та фінансового стану підприємства; швидкість отримання позитивних змін на одиницю часу; економічність отримання позитивного ефекту; достатність змін для відновлення параметрів життєздатності підприємства.

Під час кризи власники й керівники підприємства мають вдаватися до специфічних заходів та суворих обмежень, аби забезпечити виживання підприємства та збереження власності.

Алгоритм економічного обґрунтування виробничих (операційних) антикризових рішень може бути таким.

1. Розрахунок додаткового прибутку за рахунок зниження собівартості електричної енергії:

$$\Delta \text{ПР}_{\text{ел}} = (C_{\text{Вб}} - C_{\text{Впр}}) \cdot E_{\text{пр}}$$

2. Розрахунок додаткового чистого прибутку за рахунок зниження собівартості електроенергії:

$$\Delta \text{ПР}_{\text{чел}} = \Delta \text{ПР}_{\text{ел}} \cdot K_{\text{п.}}$$

3. Розрахунок додаткового прибутку за рахунок зниження собівартості теплової енергії:

$$\Delta PP_q = (BC\delta - CB_{np}) \cdot Q_{nn}$$

4. Розрахунок чистого прибутку від зниження собівартості теплової енергії:

$$\Delta PP_{чq} = \Delta PP_q \cdot K_n$$

5. Розрахунок чистого додаткового прибутку від продажу електроенергії:

$$\Delta PP_{чзб} = (\Delta PP_{np} - \Delta PP_{\delta}) \cdot K_n$$

6. Розрахунок загального додаткового чистого прибутку від реконструкції ТЕЦ:

$$\Delta PP_z = \Delta PP_{ч.ел} + \Delta PP_{чq} + \Delta PP_{чзб}$$

7. Розрахунок амортизації від додаткових капітальних витрат:

$$\Delta Ap = \Delta KB \cdot Na$$

8. Розрахунок додаткового чистого грошового потоку:

$$\Delta ГПч = \Delta PP_z + \Delta Ap$$

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 6,7,8,9,10,11,12,13,14,18,19,20,21,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

Керівництвом підприємства приймається антикризове рішення про оновлення технічної бази. Вихідні дані для обґрунтування рішення щодо заміни обладнання наведені в таблиці.

Показник	Обладнання	
	старе	нове
Витрати на придбання, грн.	10000	12000
Остаточна вартість, грн.	8000	—
Строк роботи після прийняття рішення про придбання, роки	4	4

Вартість старого обладнання під час його реалізації в момент прийняття рішення про придбання нового обладнання, тис. грн.	3000	—
Щорічні змінні витрати на експлуатацію обладнання, грн.	20000	15500
Річний обсяг продажу продукції, що виробляється на обладнанні, грн.	50000	50000

1. Розрахувати прибуток за чотири роки у разі продовження експлуатації старого або придбання нового обладнання.

2. Розрахунки подати в табл.

3. За результатами розрахунків зробити висновки щодо наявності або відсутності виробничо-технологічної кризи на підприємстві.

Задача 2

За планом реформування проведені організаційно - технічні заходи щодо впровадження нової техніки в експедиції підприємства.

Вихідні дані: 1. Капітальні витрати на заходи - 42 тис. грн.

2. Відносне скорочення чисельності за проектом - 16 осіб.

3. Середня зарплата одного працівника - 16500 грн.

4. Нарахування на зарплату - 22 %

5. Витрати на спецодяг - 650 грн. на робітника за рік.

6. Амортизація річна на капітальні вкладення - 15%.

7. Додаткові витрати електроенергії - 42 тис. кВт. год..

8. Тариф на електроенергію – 6,0 грн. / кВт. год.

9. Загальна чисельність працівників підприємства - 430 осіб.

Розрахувати підвищення продуктивності праці, додатковий умовно-річний прибуток, додатковий грошовий потік та термін окупності витрат на антикризові організаційно - технічні заходи.

Задача 3

За планом реструктуризації індекс конкурентоспроможності товару фірми «Екоформат» підвищився на 0,25, завдяки цьому сегмент її ринку збільшився на 8,5%. Базовий обсяг продажу товару фірми склав - 12 млн. грн. умовно - постійні витрати знизилася на 5,2%. Частка умовно - постійних витрат у собівартості продукції складає 45%. Базова собівартість - 10,2 млн. грн. Витрати на підвищення конкурентоспроможності товару склади за проектом - 1025 тис. грн. Розрахувати показники ефективності підвищення конкурентоспроможності товару фірми, зробити висновок, щодо існування на підприємстві організаційної кризи.

Задача 4

Публічне акціонерне товариство впровадило систему маркетингу і логістики. Витрати на створення системи склали 1200 тис. грн. Завдяки цьому ринок продажу підприємства збільшився на 18%. Базовий рівень продажу 45 млн. грн. Собівартість реалізованої продукції - 39 млн. грн. За рахунок збільшення обсягів продажу собівартість продукції знизилася на 3,5 %. Економічно обґрунтувати доцільність впровадження системи маркетингу і логістики, та оцінити стан підприємства щодо можливого настання організаційної кризи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 7

ТЕМА: АНТИКРИЗОВИЙ МОНІТОРИНГ СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

МЕТА: Здобувач має знати:

- сутність та види моніторингу;
- етапи створення системи моніторингу стану підприємства;
- групу об'єктів спостереження «кризового поля» підприємства;
- сутність і завдання системи раннього попередження та реагування;
- етапи створення СРПР;
- підсистеми СРПР;
- найважливіші інструменти СРПР.

Здобувач має вміти:

- сформулювати та розрахувати систему індикаторів по об'єктах спостереження «кризового поля»;
- проводити моніторинг внутрішнього середовища підприємства;
- аналізувати баланс та результати фінансової діяльності неплатоспроможного підприємства;
- оцінити фінансовий стан підприємства.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. Що таке політика ліквідації неплатоспроможності та які види політик Ви знаєте?
2. Наведіть послідовність аналізу структури балансу за наявності та за відсутності заборгованості підприємству з боку держави.
3. Як взаємозв'язані поточна платоспроможність підприємства, оборотність оборотних коштів та яка має бути економічна політика керівників підприємств стосовно змін цих коефіцієнтів?
4. Про що сигналізує підприємству система раннього попередження та реагування на кризу?

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

У сучасній економічній літературі розрізняють два види моніторингу: моніторинг зовнішнього оточення підприємства, яке розглядається як складна багаторівнева структура, що включає загальне оточення та оперативне середовище, та моніторинг внутрішнього середовища підприємства.

В процесі моніторингу внутрішнього середовища підприємства використовуючи традиційний методичний інструментарій дослідження вивчаються такі його складові: виробництво, маркетинг, фінанси, організаційна структура, управління персоналом.

Система моніторингу на підприємстві – це механізм постійного спостереження за найважливішими показниками діяльності підприємства (зокрема фінансової діяльності), визначення розмірів відхилень фактичних результатів від передбачених, а також виявлення причин цих відхилень.

Система показників для моніторингу стану підприємства як мінімум має включати такі показники: тенденція зміни виручки; відносний валовий дохід; середній період погашення дебіторської заборгованості; оборотність товарно-матеріальних запасів; коефіцієнт швидкої ліквідності.

З метою швидкої ідентифікації фінансової кризи, виявлення причин, що її зумовлюють, та розробки антикризових заходів запропоновано впроваджувати на підприємствах систему раннього попередження та реагування (СРПР). СРПР – це особлива інформаційна система, яка сигналізує керівництву про потенційні ризики, які можуть насуватися на підприємство як із зовнішнього, так із внутрішнього середовища.

Основні завдання діяльності фінансових підрозділів підприємства за умов кризи такі: координація діяльності всіх підрозділів підприємства з метою впровадження заходів із фінансового оздоровлення; скорочення витрат за стабілізації поставок МТР; розробка й фінансове обґрунтування виходу підприємства з кризи; збереження платоспроможності; підвищення надходжень та скорочення витрат.

Управління грошовими потоками

Розрахунок *чистого грошового потоку*

$$ЧГП = ЧГП_o + ЧГП_i + ЧГП_\phi, \quad (1)$$

де $ЧГП$ – загальна сума чистого грошового потоку підприємства за період, що розглядається, тис. грн.;

$ЧГП_o$ – сума чистого грошового потоку підприємства за операційною діяльністю, тис. грн.;

$ЧГП_i$ – сума чистого грошового потоку підприємства за інвестиційною діяльністю, тис. грн.;

$ЧГП_{\phi}$ – сума чистого грошового потоку підприємства за фінансовою діяльністю, тис. грн.

За інвестиційною діяльністю сума чистого грошового потоку в узагальненому вигляді розраховується як різниця між сумою реалізації окремих видів необоротних активів, фінансових інвестицій і сумою їх придбання у звітному періоді. За фінансовою діяльністю сума чистого грошового потоку визначається як різниця між сумою фінансових ресурсів, залучених із зовнішніх джерел, і сумою основного боргу, а також дивідендів (процентів), виплачених власникам підприємства

$$ЧГП_i = P_{оз} + P_{на} + P_{офi} + P_{ва} + Д_n - П_{оз} - \Delta НКБ - П_{на} - П_{офi} - B_a, \quad (2)$$

$$ЧГП_{\phi} = Д_{вк} + Д_{ок} + Д_{кк} + БЦФ - B_{обд} - B_{обк} - Д_{за}, \quad (3)$$

де $P_{оз}$, $P_{на}$, $P_{офi}$ – сума реалізації вибувших основних засобів, нематеріальних активів, довгострокових фінансових інструментів інвестиційного портфелю підприємства;

$P_{ва}$ – сума повторної реалізації викуплених власних акцій;

$Д_n$ – сума дивідендів, одержаних підприємством по довгостроковим фінансовим інструментам інвестиційного портфелю;

$П_{оз}$, $П_{на}$ – сума придбаних основних засобів і нематеріальних активів;

$\Delta НКБ$ – сума приросту незавершеного капітального будівництва;

$П_{офi}$ – сума придбаних довгострокових фінансових інструментів інвестиційного портфелю;

B_a – сума викуплених власних акцій підприємства;

$Д_{вк}$ – сума додатково залучених зовнішніх джерел власного (акціонерного) чи пайового капіталу;

$Д_{ок}$ – сума додаткових довгострокових кредитів і позик;

$Д_{кк}$ – сума додатково залучених короткострокових кредитів і позик;

$БЦФ$ – сума коштів від безоплатного цільового фінансування;

$B_{обд}$ – виплати основного боргу по довгостроковим кредитам;

$B_{обк}$ – виплати основного боргу по короткостроковим кредитам і позикам;

$Д_{за}$ – сума дивідендів, виплачених акціонерам на вкладений капітал.

Фінансовий результат у разі надходження грошових коштів визначається як «позитивний грошовий потік (ПГП)», у разі витрачання – як «негативний грошовий потік (НГП)»

$$ЧГП = ПГП + НГП, \quad (4)$$

Якість формування грошового потоку (ГП_я)

$$ГП_{я} = П_{рч} / ЧГП, \quad (5)$$

де $П_{рч}$ – сума чистого прибутку від реалізації продукції.

ЧГП – чистий грошовий потік.

Коефіцієнт достатності грошового потоку (К_д)

$$K_d = \text{ЧГП} / (K + \Delta Z_{\text{мм}} + D_{\text{за}}), \quad (6)$$

де *K* – виплати за позички та кредити підприємства;

D_{за} – сума дивідендів (процентів), виплачених власникам підприємства на вкладений капітал (акції, паї, тощо);

Δ Z_{мм} – зміна запасів ТМЦ, що входять до складу активів.

Коефіцієнт ліквідності грошового потоку (К_л)

$$K_l = \text{ПГП} / \text{НГП}, \quad (7)$$

де *ПГП*, *НГП* – сума валового позитивного і негативного грошового потоку.

Узагальнюючим показником оцінки руху грошових коштів є *коефіцієнт ефективності грошових потоків (К_е)*

$$K_e = \text{ЧГП} / \text{НГП}, \quad (8)$$

1. Управління активами

Для аналізу **необоротних активів** використовують такі показники:

- середньорічна вартість основних засобів

$$OZ_{cp} = (OZ_n + OZ_k) / 2, \quad (9);$$

- фондомісткість $\Phi_m = OZ_{cp} / Q$, (10);

- фондоозброєність $\Phi_o = OZ_{cp} / Ч_{en}$, (11);

- коефіцієнт зносу основних засобів $K_z = Z / OZ_n$, (12);

- коефіцієнт придатності основних засобів $K_n = 1 - K_z$, (13);

- коефіцієнт оновлення $K_o = OZ_{вв} / OZ_k$, (14);

- коефіцієнт вибуття $K_v = OZ_{вив} / OZ_n$, (15);

- фондовіддача $\Phi_v = 1 / \Phi_m = Q / OZ_{cp}$, (16);

де *OZ_n*, *OZ_k* – вартість основних засобів на початок та кінець року;

Z – сума зносу основних засобів;

OZ_{вв}, *OZ_{вив}* – вартість введених і виведених основних засобів.

Управління активами включає також ефективне їх використання, яке характеризується рядом показників.

Швидкість обороту активів підприємства прийнято розраховувати за допомогою формули

$$K_{обА} = Q / CA , \quad (17)$$

Q – виручка від реалізації;
 CA – середня величина активів

Середня величина активів (CA) за даними балансу визначається за формулою

$$CA = (A_n + A_k) / 2 , \quad (18)$$

де A_n, A_k - величина активів на початок і на кінець періоду.

Тривалість одного обороту в днях (T_o) визначається за формулою

$$T_o = \frac{360}{\text{оборотність активів}} . \quad (19)$$

Чим менша тривалість одного обороту, тим більше оборотів зроблять оборотні кошти. При прискоренні оборотності оборотних коштів знижується потреба в них, створюється резерв для збільшення випуску продукції.

Найголовнішим синтетичним показником використання оборотних коштів є коефіцієнт рентабельності активів (майна) – ROA :

$$ROA = \frac{\text{Прибуток в розпорядженні підприємства}}{\text{середня величина активів}} \times 100 . \quad (20)$$

Цей коефіцієнт показує, яку прибуток одержує підприємство з кожної гривні, вкладеної в активи.

2. Управління капіталом

Показники управління капіталом підприємства

№ з/п	Показники	Методика розрахунків
1.	Власний капітал, ВК	А-З
2.	Позиковий капітал, ПК	
3.	Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів, Кп/в	ПК/ВК
4.	Коефіцієнт автономії, Кавт.	ВК/А
5.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу, КОвк	Q/ВК
6.	Рентабельність власного капіталу, Рвк	Пр/ Вк

3. Аналіз фінансового стану підприємства

Показники фінансового стану підприємства

№ з/п	Показники	Методика розрахунків
1.	Коефіцієнт загальної ліквідності, Кзл (крит. значення =0,5)	p. (260+270) ф1(а) / p.(640-380-480) ф1(п)
2.	Коефіцієнт критичної оцінки (термінової ліквідності), Кко (крит. значення =0,5)	p.(130+...+240) ф1(а) / p.(640-380-480) ф1(п)
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності, Кал (крит. значення =0,5)	p.(220+230+240) ф1(а) / p.(640-380-480) ф1(п)
4.	Коефіцієнт фінансової автономії, Кавт (крит. значення =0,5)	p.380 ф1(п) / p.640 ф1(п)
5.	Коефіцієнт фінансової залежності, Кфз (крит. значення =2)	p.640 ф1(а) / p.380 ф1(п)
6.	Коефіцієнт фінансового ризику (позикових коштів), Кфр (крит. значення =1)	p.(430+480+620+630) ф1(п) / p.380 ф1(п)
7.	Коефіцієнт фінансової стійкості, Кфс (крит. значення =1)	p.380 ф1(п) / p.(430+480+620+630) ф1(п)
8.	Коефіцієнт структури покриття довгострокових вкладень, Кспдв	p.480 ф1(п) / p.80 ф1(а)
9.	Коефіцієнт фінансового левериджу, Кфл	p.480 ф1(п) / p.380 ф1(п)
10.	Коефіцієнт покриття інвестицій, Кпі (крит. значення =0,75)	p.(380+480) ф1(п) / p.640 ф1(п)

5. Аналіз можливості банкрутства підприємства

Моделі прогнозування банкрутства за Альтманом

5 факторна модель Альтмана (1968 р)	Модифікована модель Альтмана (1973 р.) для компаній, акції яких не котирувались на біржі (Z критичне =1,23)	Дискримінантна модель розроблена російськими економістами на базі 5 факторної моделі Альтмана (1968 р.)	Дискримінантна модель розроблена на базі 5 факторної моделі Альтмана, що застосовується у західній практиці фінансового аналізу
$Z_1 = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 0,999X_5$	$Z_2 = 0,717 X_1 + 0,847 X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5$	$Z_3 = 1,2 X_1 + 1,4 X_2 + 3,3X_3 + 0,6X_4 + 1X_5$	$Z_4 = 3,3K_1 + 1,0K_2 + 0,6K_3 + 1,4K_4 + 1,2K_5$
➤ X_1 – відношення власного оборотного капіталу до сукупних активів, ➤ X_2 – відношення нерозподіленого прибутку до сукупних активів	➤ X_1 – відношення оборотного капіталу до активів, ➤ X_2 – відношення резервного капіталу та	➤ де K_1 – Прибуток до сплати відсотків і податків / Активи ➤ K_2 – Виручка від реалізації / Активи	

➤ X_3 – відношення прибутку до виплати відсотків, податків до сукупних активів, ➤ X_4 – співвідношення між власним і залученим капіталом ➤ X_5 – відношення виручки від продажу продукції до сукупних активів.	нерозподіленого прибутку до активів, ➤ X_3 – відношення прибутку до оподаткування до сукупних активів, ➤ X_4 – відношення статутного та додаткового капіталу до позичкових зобов'язань, ➤ X_5 – відношення виручки від реалізації до активів.	➤ K_3 = Ринкова вартість власного капіталу/ Залучений капітал ➤ K_4 = ➤ Реінвестований прибуток / Активи ➤ K_5 = Власні обігові кошти/ Активи
---	---	---

Моделі прогнозування платоспроможності підприємства

Модель Р.Ліса	Модель Таффлера і Тішоу	Модель Бівера
$Z_5 = 0,063 X_1 + 0,092 X_2 + 0,057 X_3 + 0,001 X_4$	$Z_6 = 0,53 X_1 + 0,13 X_2 + 0,18 X_3 + 0,16 X_4$	$K = (\Phi_{220} + \Phi_{260}) / (\Pi_{480} + \Pi_{620})$
➤ X_1 – відношення оборотного капіталу до всіх активів, ➤ X_2 – відношення прибутку від реалізації до всіх активів, ➤ X_3 – відношення нерозподіленого прибутку до всіх активів, ➤ X_4 – співвідношення між власним і позичковим капіталом	➤ X_1 – відношення прибутку від реалізації до короткострокових зобов'язань, ➤ X_2 – відношення оборотних активів до зобов'язань, ➤ X_3 – відношення між короткостроковими зобов'язаннями і активами, ➤ X_4 – відношення виручки від реалізації до сукупних активів.	➤ Φ_{220} – чистий прибуток (ф.№2), ➤ Φ_{260} – амортизація (ф.№2), ➤ Π_{480} – довгострокові зобов'язання (ф.№1), ➤ Π_{620} – поточні зобов'язання (ф.№1).
Критичне значення $Z \geq 0,037$	Критичне значення $Z \geq 0,2$	Критичне значення $0,1 \leq K \leq 0,2$

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 6,7,8,9,10,11,12,13,14,18,19,20,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

На основі балансу конкретного підприємства, що є базою наукового дослідження, необхідно:

1) оцінити структуру балансу підприємства і прийняти рішення щодо платоспроможності підприємства на основі системи критеріїв оцінки неспроможності підприємства (розрахунку коефіцієнтів ліквідності, забезпеченості власними коштами, втрати (відновлення) платоспроможності підприємством);

2) проаналізувати фінансовий стан підприємства, його фінансову стійкість;

3) зробити загальні висновки про причини існування чи відсутності фінансової кризи на підприємстві.

Задача 2

Вартість позаоборотних активів ТОВ «Патріот» дорівнює 5000 од., вартість товарно-матеріальних запасів – 1000 од., дебіторська заборгованість – 1000 од., грошові кошти – 500 од., вартість позичкового капіталу становить 6000 од. У результаті проведеної переоцінки вартість позаоборотних активів збільшилася на 30%, вартість запасів зменшилася на 10%, дебіторська заборгованість зменшилася на 20%. Грошові кошти та розмір позичкового капіталу не коригувалися.

1. Визначити оціночну вартість підприємства до переоцінки.
2. Провести розрахунки по коригуванню даних балансового звіту підприємства. Визначити оцінну вартість підприємства після переоцінки.
3. Як взаємозв'язані поточна платоспроможність підприємства, оборотність оборотних коштів? Яка має бути політика керівників підприємства стосовно змін цих коефіцієнтів?

Задача 3

Аналіз стану виробництва і реалізації продукції приватного акціонерного товариства «Текстиль» приведений у таблиці.

Таблиця – Стан виробництва і реалізації продукції підприємства, млн. грн.

Показник	Рік		Абсолютна величина зміни, (+, -)	Відносна величина зміни, %
	2020	2021		
1. Товарна продукція	21,36	12,53	-8,83	-41,3
2. Відвантажена продукція	14,79	15,61	+0,82	+3,0
3. Собівартість реалізованої продукції	27,24	29,59	+2,35	+8,6
4. Оплачена продукція	14,79	3,82	-10,97	-74,2
5. Коефіцієнт оплати відвантаженої продукції	1	0,24	-0,24	-24,0
6. Виграти на 1 грн. реалізованої продукції (ряд. 3/ряд. 2)	1,84	1,9	+0,06	+3,26

Необхідно зробити висновки щодо стабільності фінансової системи на підприємстві та можливості настання фінансової кризи.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8

ТЕМА: УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ КРИЗОВОГО ПІДПРИЄМСТВА

МЕТА: Здобувач має знати:

- поняття кадрового потенціалу підприємства та способи його оцінювання;
- роль та місце персоналу підприємства у формуванні, ідентифікації та подоланні кризи підприємства;
- взаємозв'язок конфліктів та кризи підприємства, способи впливу на розвиток конфліктів;
- характеристики антикризових керівників, способи їх підготовки та стиль роботи;
- особливості добору та навчання персоналу для груп антикризового управління.

Здобувач має вміти:

- визначати кадровий потенціал підприємства;
- ідентифікувати кризові точки, конфлікти та застосовувати «аналіз поля сил» у конфліктах;
- розробляти рекомендації щодо подолання кризи персоналу, а також стосовно соціально-психологічного забезпечення подолання інших локальних криз і системної кризи підприємства;
- створювати програми навчання для спеціалістів антикризового управління;
- організовувати діяльність груп антикризового управління.

ПИТАННЯ ДЛЯ ОБГОВОРЕННЯ У ГРУПІ

1. Які основні якості повинен мати керівник, рядовий працівник підсистеми антикризового управління? Чим пояснюється криза діяльності персоналу та як її можна уникнути?
2. Яких основних соціально-психологічних заходів потрібно вживати для ефективної роботи в умовах кризи?
3. Чого потрібно навчати працівників антикризової підсистеми управління підприємством? Що означає: «правильно поводитись у кризі»?

МЕТОДИЧНІ ПОРАДИ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ ЗАДАЧ

Персонал підприємства може бути як джерелом кризи, так і інструментом подолання кризових явищ. Криза персоналу (конфлікти, зниження продуктивності праці із суб'єктивних причин) – це результат неефективного управління, тому можна говорити про *кризу управління персоналом*.

Логічним продовженням локальної кризи управління персоналом може стати ланцюжок локальних криз в інших організаційних підсистемах, якщо не буде вжито необхідних заходів. Наростання криз підсистем підприємства може призвести до системної (стратегічної) кризи, а надалі – до банкрутства.

Кризу управління персоналом можна розглядати як:

- результат невдалої кадрової політики підприємства, тобто дисбаланс процесів відновлення та збереження чисельного і якісного складу кадрів у його розвитку відповідно до потреб підприємства, вимог чинного законодавства, стану ринку праці;
- невідповідність наявних нормативно-ціннісних систем організаційної культури новим умовам, що склалися на підприємстві;
- вид локальної кризи, яка формується на основі розвитку однієї або кількох кризових ситуацій і виявляється у зміні норми прийняття і реалізації управлінських рішень, моделі побудови ОСУ та принципів організаційної поведінки, які визначають спосіб функціонування організації та шляхи її трансформації, через що створюються умови для розвитку низки кризових явищ на підприємстві в цілому.

Причин локальної кризи персоналу дуже багато але основними з них можуть бути такі: конфлікт інтересів зацікавлених у діяльності підприємств, недоліки в управлінні персоналом; недостатня мотивація; недостатній рівень кваліфікації та навчання; погані умови праці; суперечності між цілями організації та інтересами окремих груп працівників; застарілість організаційних структур та стилю управління; брак ресурсів та інформації; недоліки в контролі; порушення етики; недооцінювання або хибне оцінювання результатів діяльності; невідповідність типу організаційної культури та поведінки новим умовам функціонування організації.

Обґрунтування наслідків від скорочення чисельності персоналу можна проводити в такій послідовності.

1. Розрахунок економії заробітної плати за рахунок скорочення чисельності працівників:

$$\Delta ZП = \Delta Ч \cdot ЗП_p \cdot N_m$$

де $ЗП$ - річна економія зарплати, тис. грн.;

$\Delta Ч$ - скорочення чисельності працівників, осіб;

$ЗП_p$ - річна зарплата одного працівника, грн.

2. Розрахунок економії за рахунок зменшення нарахувань на заробітну плату:

$$\Delta H_{zn} = \Delta ZП \cdot H_g$$

де H_g - норма нарахувань на фонд зарплати.

3. Розрахунок економії на купівлю спецодягу:

$$\Delta СЦо = B_p \cdot \Delta Ч$$

де $\Delta СЦо$ - річна економія на купівлю спецодягу для працівників, тис. грн.

4. Розрахунок додаткової річної амортизації:

$$\Delta A_p = KB \cdot H_a$$

де KB - капітальні витрати на виконання плану реформування, тис. грн.;
 H_a - норма амортизації, %.

5. Розрахунок підвищення продуктивності праці працівників:

$$\Delta ПП = \frac{\Delta Ч}{Ч} \cdot 100$$

де $\Delta ПП$ — підвищення продуктивності праці, %.

6. Розрахунок додаткових витрат електроенергії:

$$\Delta E_{\text{л}} = B_{\text{ел}} \cdot t$$

де $B_{\text{ел}}$ - додаткове споживання електроенергії, тис. кВт. год;

t - тариф на 1 кВт. год електроенергії, грн.;

7. Розрахунок додаткового умовно - річного прибутку:

$$\Delta ПР = \Delta ЗП + \Delta Нзн + \Delta СЦо - \Delta E_{\text{л}}$$

8. Розрахунок додаткового чистого прибутку:

$$\Delta ПР_{\text{ч}} = \Delta ПР - \Sigma Под$$

9. Розрахунок додаткового чистого грошового потоку:

$$\Delta ГП = \Delta ПР_{\text{ч}} + \Delta Ар$$

10. Розрахунок окупності капітальних витрат:

$$ТО = \frac{KB}{\Delta ГП}$$

Рекомендована література: Основна: 1,2,3.

Допоміжна: 4,7,8,14,18,19,22,23.

Інформаційні ресурси в інтернет: 1,2,3,4,5,6.

ЗАДАЧІ ДЛЯ РОЗВ'ЯЗУВАННЯ

Задача 1

На підприємстві «Калина» реалізований проєкт структурної перебудови управлінських підрозділів. Чисельність управлінського персоналу скоротилася

на 35%. Середня зарплата одного керівного працівника 1850 грн. чисельність керівного персоналу 85 осіб. Додаткові витрати склали 1200 тис. грн.

За рахунок підвищення оперативності дій керівників собівартість продукції скоротилася на 10%. Собівартість одиниці продукції базового рівня складала 1200 грн. т. Обсяг виробництва базового рівня 12500 т. Після удосконалення системи управління виробництво продукції збільшилося на 12%. Ціна одиниці продукції 1440 грн. Працівникам, які були скорочені виплачується компенсація у розмірі 12 місячних посадових окладів.

Обґрунтувати доцільність удосконалення структури управління на підприємстві.

Задача 2

Два виробничі підприємства — акціонерні товариства «Промінь» і «Реверс» у звітному році досягли помітного збільшення обсягу виробництва продукції за умови незначного збільшення чисельності персоналу (табл. 1).

На підставі наведених вихідних показників виявити ступінь впливу зміни чисельності працівників на приріст обсягу виробництва продукції на кожному підприємстві. За проведеними розрахунками зробити висновок про присутність на підприємстві кризи персоналу.

Таблиця – Обсяги товарної продукції і чисельність персоналу на виробничих підприємствах у звітному році

Показник	АТ «Промінь»		АТ «Реверс»	
	За планом	Фактичний	За планом	Фактичний
Обсяг товарної продукції, тис. грн.	11800	12900	9600	10800
Чисельність персоналу, чол.	428	442	350	358

Задача 3

Середньооблікова чисельність робітників будівельної фірми «Буд-Еко» у звітному році становила 2300 осіб. Впродовж року було звільнено за власним бажанням 295 чоловік, за порушення трудової дисципліни – 50 осіб.

Визначити втрати фірми від плинності кадрів і зменшення обсягу будівельно-монтажних робіт з цієї причини, якщо середньоденний виробіток одного робітника склав 120 гривень, фактична кількість робочих днів у звітному році дорівнювала 230, а середня кількість робочих днів одного робітника до звільнення – 116.

Яким чином, плинність кадрів може сприяти погіршенню фінансово-економічної ситуації на фірмі? Чи може це явище призвести до кризи персоналу на фірмі?

2. САМОСТІЙНОЇ РОБОТА З ДИСЦИПЛІНИ

Трансформація процесу навчання здобувачів вищої освіти пов'язана з усе більшим поширенням індивідуально-диференційованої та особистісно-орієнтованої форми організації навчального процесу. Це обумовлює зміщення акцентів в сторону самостійної роботи студентів. Самостійна робота є основним засобом засвоєння студентами навчального матеріалу в час поза аудиторними заняттями.

У співвідношенні кількості годин аудиторних занять та індивідуальної і самостійної роботи домінуючою є частка останньої складової.

ЗАВДАННЯ НА САМОСТІЙНУ РОБОТУ

Під час самостійної роботи студенти поглиблюють отримані знання, проводячи ситуаційні дослідження шляхом або написання кейса на основі даних конкретного підприємства, або підготовкою реферату відповідно до запропонованої тематики.

Орієнтовно структура кейса складається з таких частин:

1. Мета кейса.
2. Ситуація: конкретний опис наявної ситуації.
3. Проблеми: опис проблем, з якими зіткнулося керівництво підприємства в ситуації, що описується.
4. Рішення: критичний аналіз рішень, прийнятих керівництвом підприємства з розв'язання проблем.
5. Питання до ситуації.

Рекомендований такий найпростіший формат для розгляду кейса:

1. Визначення проблеми.
2. Аналіз кейса: аналіз даних (яка інформація є, яка інформація потрібна, де можна знайти додаткову інформацію); аналіз матеріалів кейса з розрахунками; аналіз рішень, що приймалися на підприємстві (ступінь обґрунтованості рішень, наслідки прийнятих рішень, оцінювання доцільності прийнятих рішень); аналіз можливостей вирішення проблеми (якими ресурсами володіє підприємство, які ресурси потрібні для вирішення проблеми, які зміни у менеджменті потрібні).
3. Можливі рішення (обґрунтування варіантів рішень; вибір критеріїв; вибір та оформлення рішень).
4. Письмове оформлення прийнятих рішень.

В процесі підготовки реферату опрацьовується сучасна література з обов'язковим посиланням на використані джерела інформації.

Тематика рефератів з навчальної дисципліни

1. Циклічність кризових явищ.
2. Антикризова діяльність підприємства: основні елементи і місце у загальному господарському механізмі.
3. Антикризове управління ризиками.
4. Етапи формування і реалізації політики антикризового фінансового управління підприємством при загрозі банкрутства.
5. Методи оцінки глибини і масштабів кризи підприємства.
6. Методи інтегральної оцінки загрози банкрутства.
7. Методичне забезпечення формування антикризової програми підприємства.
8. Контроль за виконанням антикризової програми підприємства.
9. Організація внутрішнього моніторингу.
10. Проведення оцінки наявного кадрового потенціалу (кадровий аудит).
11. Удосконалення системи мотивації та стимулювання персоналу відповідно до завдань та обмежень кризового періоду.

ПОРЯДОК ПОДАННЯ ЗВІТУ ТА ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Звіт про самостійну роботу складається у вигляді оформленого кейса чи реферату. Загальний обсяг звіту має складати до 10 сторінок друкованого тексту, включаючи список використаних актуальних джерел інформації.

Виконаний звіт подається викладачу у терміни згідно з графіком навчального процесу, але не пізніше ніж за два тижні до підсумкового модульного контролю.

Здобувач вищої освіти зобов'язаний дотримуватися Кодексу честі студентів НУВГП, який встановлює загальні моральні принципи та правила етичної поведінки осіб, які навчаються в університеті, та якими вони мають керуватися у своїй діяльності. Документи з Академічної доброчесності викладені на сайті університету.

Оцінювання виконаних завдань здобувачів вищої освіти проводиться шляхом практичної перевірки самостійної роботи та опитування.

Вчасне та якісне виконання самостійної роботи оцінюється до 30 балів.

Студенти мають можливість додатково отримати бали за виконання індивідуальних завдань дослідницького характеру, а також можуть бути долучені до написання та опублікування наукових статей з тематики курсу.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА ТА ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

Основна література

1. Кривов'язюк І. В. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. 3-тє видання, доповн. і переробл. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 396 с.
2. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством : підручник. Київ : Київський національний торговельно-економічний університет, 2005. 824 с.
3. Тюріна Н. М., Кравацка Н. С., Грабовська І. В. Антикризове управління : навч. посіб. Київ : «Центр учбової літератури», 2012. 448 с.

Допоміжна література

4. Закон України «Про підприємництво». Документ 698-XII, чинний, поточна редакція — Редакція від 11.02.2022, підстава - 1953-IX.
5. Кодекс України з процедур банкрутства. Документ 2597-VIII, чинний, поточна редакція — Редакція від 28.08.2025, підстава - 4196-IX.
6. Андрійчук В., Бауер Л. Менеджмент. Прийняття рішень і ризик : навч. посіб. Київ, 1998. 314 с.
7. Борзенко В. І. Антикризове управління : навч. посіб. Харків : Видавництво Іванченка І. С., 2016. 232 с.
8. Василенко В. О. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2003. 504 с.
9. Василенко В. О. Теорія і практика розробки управлінських рішень : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2013. 420 с.
10. Гевко І. Б. Методи прийняття управлінських рішень : підручник. Київ : Кондор, 2018. 187 с.
11. Костриченко В. М. Антикризові технології управління економічною стійкістю підприємства. Теорія, методологія і практика господарсько-фінансової діяльності підприємств : колективна монографія. Полтава : ПП «Астроя», 2019. 254 с.
12. Костриченко В. М. Антикризова стійкість підприємства: оцінювання на засадах збалансованої системи показників. Економіка і управління підприємствами: теорія, методика, практика : колективна монографія. Полтава : ПП «Астроя», 2020. 240 с.
13. Kostrychenko V. M. Implementation of technologies for crisis management of enterprises. Resource-saving technologies of raw-material base development in mineral mining and processing : multi-authored monograph. Petrosani, Romania : UNIVERSITAS Publishing, 2020. 514 p.
14. Лігоненко Л. О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій : монографія. Київ : КНТЕУ, 2014. 708 с.
15. Матвійчук А. Діагностика банкрутства підприємств.

URL: http://me.kmu.gov.ua/file/link/99747/file/matvijchuk_4_07_U.pdf&search_param=%E1%E0%ED%EA%F0%F3%F2%F1%F2%E2%E0&searchPublishing=1.

16. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства.

URL: http://www.me.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=75462&cat_id=38738

17. Пилипенко С. Стратегічне управління підприємством на засадах концепції сталого розвитку. *Економіка та суспільство*. 2020. № 21. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/33>

18. Скібітський О. М. Антикризовий менеджмент : навч. посіб. Київ : ЦУЛ, 2009. 568 с.

19. Скібіцька Л. І., Матвеев В. В., Щелкунов В. І., Подреза С. М. Антикризовий менеджмент. Київ : ЦУЛ, 2014. 584 с.

20. Терещенко О. О. Антикризове фінансове управління на підприємстві. Київ : КНЕУ, 2006. 268 с.

21. Шарапов В. Формування концепції антикризового менеджменту в умовах воєнного часу. *Humanities Studies*. 2023. Випуск 14 (91). С. 196–207.

22. Шершньова З. Є., Оборська С. В. Антикризове управління підприємством : навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2007. 680 с.

23. Штангрет А. М., Копилук О. І. Антикризове управління підприємством: навч. посіб. Київ : Знання, 2017. 335 с.

4.3. Інформаційні ресурси

1. Законодавство України. URL: <http://www.rada.kiev.ua/>

2. Кабінет Міністрів України. URL: <http://www.kmu.gov.ua/>

3. Державний комітет статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>

4. Національна бібліотека ім. В. І. Вернадського. URL: <http://www.nbuv.gov.ua/>

5. Інформаційні ресурси у електронному репозиторії Національного університету водного господарства та природокористування.

URL: <https://ep3.nuwm.edu.ua/>

6. Рівненська обласна універсальна наукова бібліотека (м. Рівне, вул. О. Борисенка, 6). URL: <http://www.lib.rv.ua/>